

ADALÉKOK DR. RADNAI BÉLA GYŰJTŐI PORTRÉJÁHOZ (Közli: Várkonyi György)

Dr. Radnai Béla (1891–1962) nevét és munkásságát a magyar művelődéstörténet elsősorban mint iskolaalapító, reformer gyorsíróét, az 1927-ben egységes magyar gyorsírásnévként bevezetett „Radnai rendszer” megalkotójáét tartja számon.¹ A művészettörténetírás mindmáig adós azonban a műgyűjtő és mecénás Radnai működésének bemutatásával, portréjának megrajzolásával. E feladathoz pedig rendelkezésünkre áll a legsokatmondóbb forrás, maga a gyűjtemény illetve annak impozáns maradványa a gyűjtő özvegyének őrzésében. A kollekció jelentőségét növeli, hogy a Gresham-körhöz közelálló többi gyűjtők anyagához képest sorsa és utólete kevésbé volt viszontagságos. Eladásokra – már Radnai Béla életében is – természetesen sor került, de a legfontosabb műtárgyak többnyire közvetlenül múzeumi gyűjteményekbe kerültek.² A gyűjteményből elszármazott művekről – nem csupán a védettekéről – pontos kimutatást vezettek, így a gyűjtemény in floribus állapota pontosan rekonstruálható. E nyilvántartásokból s az 1992. év folyamán elkészült, 1049 tételt számláló teljes állagjegyzékből³ kitűnik, hogy mára a Radnai gyűjtemény az egyetlen, mely megcappanva is koherens egészként, reprezentatív voltát minden tekintetben megőrizve maradt ránk a két világháború közötti magyar művészetre koncentráló nagy magángyűjtemények közül. A Cimbalom utcai Radnai villa interieurjeinek⁴ közel intakt állapota lehetővé és indokoltá is tenne egy részletesebb gyűjtéstörténeti feldolgozást, mely azonban jelen írásnak nem célja. Nem állunk ilyen jól az írott forrásokkal, melyek rendkívül esetlegesen, szórványosan maradtak fenn, egy-két kivételtől eltekintve kizárólag Radnai Béla hagyatékában.⁵ A később megírandó feldolgozás szempontjából talán épp ez a tény teszi indokoltá az itt következő – időben és tárgyat tekintve egyaránt igen tág határok között mozgó – néhány dokumentum, – elsősorban levél – közreadását. Az érdemi információt hordozó dokumentumok csekély száma miatt döntöttünk úgy, hogy e forrásközlés keretében a Radnai-hagyatékban fennmaradt iratokon túl a reá vonatkozó de másutt őrzött és – részben – publikálatlan dokumentumokból is felhasználunk néhányat a kép teljesebbé tétel érdekében. Ezeket szerkesztési megfontolásokból többnyire lábjegyzetben idézzük.

Dr. Radnai Bélát hagyományosan a posztnagybányai iskola, a Gresham-kör gyűjtőjeként említi a szakirodalom és a kortársi emlékezet, jóllehet gyűjtői érdeklődése jóval tágabb körű volt, s a Gresham törzsasztalának nem tartozott rendszeres látogatói közé.⁶ Későinek minősíthető gyűjtői indulására vonatkozóan a megőrzött családi hagyomány és saját nyilatkozata némiképp ellentmondanak egymásnak. Az előbbi Medgyessy Ferenc inspirátori szerepét hangsúlyozza, mivel annak testvére, dr. Medgyessy Gábor révén került jó barátságba Radnai. Az ifjabb Medgyessy-fivér az első világháborúban katonaoorvosként élete kockáztatásával mentette ki a tűzvonalból a tüdőlövéssel sebesült Radnai Bélát⁷, s az esetből életre szóló kapcsolat fejlődött. Radnai saját visszaemlékezése meglehetősen pontossággal szól a kezdeti tévelygésekről, az első értékek (Szőnyi és Egry) megtalálásáról és gyűjtői karakterének alakulásáról. Az interjú részleteit az írott dokumentumoktól eltérő jellegük miatt lábjegyzetben, de forrásértékükre tekintettel s az eredeti Radnai-megnyilatkozások ritkasága miatt viszonylag bőven közöljük.⁸

A gyűjtemény maradványa, a pontos nyilvántartások, s Radnai visszaemlékezései segítségével körvonalazható öszképből kitűnik, hogy a hagyományos posztnagybányai értékorientáció (Egry József, Szőnyi István, Bernáth Aurél főművei) mellett a gyűjteményben meghatározó szerepe volt Derkovits Gyula, Nagy István, Barcsay Jenő, Kmetty János és Medgyessy Ferenc művészetének. Radnai különösen vonzódott a grafika iránt, s magyar rajzgyűjteménye az adott időszakban (gyakorlatilag 1934-től a háború végéig tartó évtizedben) a legnagyobb ilyen jellegű kollekcióvá fejlődött.⁹ A gyűjtemény grafikai anyaga még tágabb gyűjtői horizontról árulkodik: Radnai Béla jó érzékkel látta meg a lehetőséget e műfajban arra, hogy kissé elkésett gyűjtői pályakezdésének hátrányait ellensúlyozza. Rippl-Rónaitól, Gulácsy Lajostól, Kernstok Károlytól, Nemes Lampérth Józseftől jelentős festményeket már nem szerezhethet, de megtalálta a módját, hogy százas nagy-

ságrendben gyűjtse be grafikai lapjaikat.¹⁰ Mint csaknem minden önálló izlésű gyűjtőnek, neki is volt néhány olyan favoritja, akiket az idő nem igazolt. Mai szemmel dokumentumértékűnek tűnő anyaguk nagyvonalú beiktatása a grafikai kollekciónak megengedhető luxus: nem állenti meg a gyűjtemény finom arányait és egyenletes kvalitását. Radnai Bélát a radikális avantgarde törekvések, a nonfigurációval kísérletező művészek nem érdekelték.¹¹ A hagyatékában fennmaradt dokumentumanyag is arról tanúskodik, hogy a bölcsészdoktor Radnai ízlése a Szinyei Társaság,¹² a Gresham, a KUT, irodalmi vonatkozásban pedig a Nyugat második és harmadik nemzedékének legkiválóbbjai által határozható be. A visszaemlékezések s a hozzá illetve feleségéhez írott levelek segítségével meglehetősen pontosan körvonalazható az őt körülvevő baráti kör, melybe a hasonló vonalakat tápláló gyűjtők közül Oltványi Imre és Cseh-Szombathy László, az általa gyűjtött művészek köréből pedig leginkább Medgyessy, Szőnyi, Elekfy, Bernáth, Barcsay, Borsos, Ferenczy Béni, Bartha László, Bornemisza Géza, Koffán Károly tartoztak. Nem hagyható figyelmen kívül Petrovics Elek személye sem, akinek a harmincas évek műgyűjtését ösztönző szerepét épp a gyűjtő és művészeti író Oltványi méltatta egy cikkében.¹³ Később, a gyűjtés szempontjából már inaktív, háború utáni időszakban¹⁴ mindenekelőtt a költők, írók lesznek a művek és gondolatok élvezetének jegyében zajló „társas emberi jelenlet”, a Radnai-villában tett közös látogatások főszereplői: Szabó Lőrinc, Németh László, Illyés Gyula valamint Weöres Sándor és Károlyi Amy.¹⁵ Egy színész is feltűnik e körben: Pécsi Sándor. E – gyűjtőkből, művészekből és irodalmárokból álló, s az ötvenes évek zord viszonyai közt a béke és a szellem kivételes szigetévé lett – „szalon” résztvevőiről és hangulatáról szolgál adalékokkal a jelen válogatás, mely egyrészt nem teljes,¹⁶ másrészt a leveleken kívül a fehér asztal mellett született lírai rögtönzéseket, „emléklapokat”, meghatározhatatlan műfajú, ám információt hordozó fecniket, rajzos mellékletekkel ellátott nyugtákat is tartalmaz; s melyet kiegészítettünk a bensőséges kapcsolatokat dokumentáló fotográfiákkal, a szenvedélyes fotoamatőr Radnai Béla felvételeivel. Az anyag egyetlen konzekvensen érvényesíthető rendszerező elvének a dokumentumok időrendjét találtuk. A szövegeket betűhíven közöljük, az olvashatatlan részeket zárójel közötti pontozással jelöljük.

A „gyorsírófejedelem” Radnai, (a titulus az ugyancsak gyorsíró Szabó Lőrincről)¹⁷, aki doktori értekezését az írás és olvasás pszichológiájából írta – híresen rossz levélíró volt. Többek közt ezért találjuk közlésre érdemesnek legkorábbi fellelhető autográf levelét, az olasz frontról szüleinek írott tábori levelezőlapot.

I.

Radnai Béla tábori levelezőlapja szüleinek, Budapest 1916. X. 10.

Kedves Szüeim!

Egy erős támadáson szerencsésen túlestünk, az olaszok alig jutottak a drótig. Nekem semmi bajom csak egy kis fejfájásom van a félnapos trommelfeuertől. A házba, ahol azelőtt laktam hétszer belelőttek.

Mi hír Lajosról, ott fenn is ugyancsak doboltak.

Szeretettel ölel mindenkit
Béla

Radnai Béla második feleségének, Olasz Jolánnak (1887–1949) a levelezések tanúsága és Borsos Miklósné visszaemlékezése szerint érdemi szerep jutott a művészekkel zajló társasági élet megszervezésén¹⁸ túl a gyűjtemény fejlesztésében is. A gyűjtemény színvonalát és jellegét ugyan kétségkívül Radnai Béla kvalitásérzéke és ízlése fémjelzi, de a háttérben egy igazi inspirátor gyűjtő-feleség alakja is kirajzolódik. Ezt támasztja alá az Egry – és később a Borsos-levelezés is. A hagyatékban fennmaradt néhány Egry levél minden bizonnyal csak töredéke az eredetileg megírottaknak. Több évtizedes szoros baráti kapcsolatról tanúskodnak a fényképek is. (42-43. kép)

II.

Egry Józsefné levelezőlapja dr. Radnai Béla második feleségének, Olasz Jolánnak, Budapestre.

Kedves Jolán – nagyon köszönjük a küldött nyugtát és összeget. – Végtelen sajnálattal olvasom hogy Urad megbetegedett. – Oly kitűnő színben volt – amikor nálunk láttuk csak enni nem akart semmit. – Remélem hogy már a javulás útján van. – a legjobbakat kívánjuk neki. – mi egy

kis előszüret után szept. közepén leszüreteltünk s amint el tudtuk adni a bort indulunk hazafelé s már nagyon örülünk hogy (.). – Szeretettel ölel Jóska kézcsókját jelentve Uradat sokszor üdvözölve

Juliskád
1937 szept. 5. Badacsony

III.

Egry József levelezőlapja dr. Radnai Bélának, Balatonalmádiba.

K. Béla – a sok herce hurca, betegség után végre ide kerültünk Badacsonyba és próbáljuk magunkat az átmeneti új lakásunkban kipihenni és, és ... Hogy vagytok?
Mindannyiotoknak igen sok szíves üdvözetünk. Kézcsókom.

Ölel sokszor
Egry József
Badacsonytomaj 938 VIII. 2.

IV.

Egry József levelezőlapja dr. Radnai Bélának, Budapestre.

K. Béla . . nagyon köszönöm szíves figyelmed úgy a házbérem mint küldeményeddel kapcsolatban.
Mindannyiotoknak sok szíves üdvözetünk. kézcsókom

Ölel
Egry József
Badacsonytomaj Zala m. 938. IX. 5.

V.

Egry József levelezőlapja dr. Radnai Bélának, Budapestre.

Innen Fonyódról küldünk sok szíves üdvözetet ahol átmenetileg letelepedtünk addig amíg Badacsonyban elkészül a viskónk. Sajnos nem sok reményem van, hogy ez hamar megtörténhet. mielőtt eljöttünk készültem hozzátok mindig, azonban egészségileg nem voltam a legjobbban – –

Szóval egyelőre akármilyen hányvetve is de a Balatonon vagyunk, ami nekem is ugy egészségileg mint munka szempontjából fontos. Hogy vagytok mikor jöttök a Balatonra?
Kívánunk igen sok jót, kézcsókom nagyságos asszonynak.

Ölel. Egry József. 940. VI. 30.
Fonyód nagy Tenger pensió

VI.

Egry József levelezőlapja dr. Radnai Bélának, Budapestre.

Kedves Béla, nagyon köszönöm, hogy voltál szíves egy képet átengedni eladásra a kiállításra, ami helyett – természetesen – mást fogok adni Neked. Várom az alkalmat, hogy a körülmények annyira javuljanak, hogy egy pár képet Pestre tudjak juttatni. Sajnos én egyelőre nem tudok fölutazni. Ugy gondoljuk, hogy az itteni közelgő tél akár milyen nehéznek is mutatkozik, még mindig jobb ha itt maradunk.

Egyebekben örülünk, hogy ebben a nehéz világban megvagytok erőben, egészségben és a jobbak reményében munkáitoknak élhettek. Annak is igen örülünk, hogy miután az én pesti munkáim elpusztultak, legalább a Te gyűjteményedben lévők megmaradtak. Ismételten igen köszönöm minden szívességed. Kérlek ne neheztelj, hogy ezuttal nem irhatok más érdemlegest. Talán még annyit, ha valami jobb kiállításra kérnének tőled a képeim közül, légy szíves adni. A nálad lévő „Bohóc” képet szeretném ha egy jobb kiállításra átengednéd. Még egyszer mindent köszönve és mindannyiotoknak a legjobbakat kívánva –
kézcsókjaim jelentve

Öllelek sokszor
Egry József
945 IX. 22.

Borsos Miklós Radnai Bélához írott levelének melléklete három pauszpapírra készített vázlat, domborított ezüsttálakhoz, melyek körül a két nagyobb megvalósult, s ma is a gyűjteményben található.¹⁹ (44-46. kép)

VII.

Borsos Miklós levele dr. Radnai Bélánénak, Budapestre.

Igen tisztelt Nagyságos Asszony.

Bocsánatukat kérem, hogy szíves levelére csak most adok választ és vázlatokat, de közben egy fontos terminusra szóló munkám volt, ami mellett semmit sem tudtam csinálni.

A mellékelt vázlatokon jelöltem a körülbelüli ezüst súlyt és árát. Pontosan nem tudom, mert az csak a levágott lemezen biztos. egyébként én a Scheid cég számláját mellékelem, amennyiért kapom úgy. Az ezüstről soha semmit nem akarok keresni. A vázlatok természetesen tetszés szerint változtathatók. Amit a nagyon jelöltem azt megcsinálhatom kisebb alakban is és viszont. Szép dűsan domborított dolgot csinálók Nagyságos Asszonyéknak, hogy méltó legyen a környezetéhez. Szíves választ várva maradok

tiszteletteljes kézcsókkal
Igazgató úrnak szíves üdvözléssel
Borsos Miklós

Győr 942 III. 8.

A VIII. sorszám alatt közölt, Medgyessy Ferenc kézírását őrző rejtélyes papírdarab különös tartalmára hosszas nyomozás után vetült fény. Medgyessy őrizetbevételéről az irodalom hallgat, ám a történet Százados úti körökben nem ismeretlen. Közvetlenül az ostrom után Medgyessy és Ungvári Lajos²⁰ szobrász behatoltak kollégájuk, Visnyovszky Lajos²¹ elhagyott Százados úti műtermének padlására, s onnét képereteket és üvegeket vettek magukhoz. A visszatért Visnyovszky feljelentést tett, ezt követte az őrizetbevétel. Medgyessyékét végül Takács Ferenc akkori ipari miniszter közbenjárására néhány nap után szabadon engedték.²² (47-48. kép)

VIII.

Medgyessy Ferenc üzenete a fogdából egy csomagolópapír letépett sarkán dr. Radnai Bélának.

Radnai Béla igazgató gyorsíró iskolája
Egyetem tér 4. II. e
Kecskeméti csoport
letartóztatott

Medgyessy
Ungvári

verso:

Gr. Vigyázó u. 5.
Őrizetes, kosztot lehet beadni.
Kecskeméti detektív
csoportnál van az ügy

Radnai Bélát a képzőművészetekhez hasonlóan az irodalomhoz is elmélyült, az egyszerű műkedvelői buzgalmat messze meghaladó viszony fűzte. Ahogy a képi ötletet megfogalmazó, a tervezés fázisait rögzítő rajznak szenvedélyes gyűjtője lett, ugyanúgy lelkesedett a vers születésének folyamatát híven tükröző, át- meg átjavított kézirat-variánsokért is. Tekintélyes gyűjteményre tett szert ezekből. A megjelent íráskéziratai mellett a hagyatékban akadnak olyan alkalmi rögtönzések is, melyek minden valószínűség szerint publikálatlanok. A IX. sorszám alatt közölt Szabó Lőrinc rögtönzésről Radnai említést tesz egy 1959-ben, a rádió számára készített interjúban, melyben a költőre emlékezik és filosz érzékenységgel, nyenc módon taglalja a birtokában lévő kéziratok javításait.²³ (53. kép)

IX.

Szabó Lőrinc jegyzete egy csokoládés-papír hátulján.

R. Béla mondja:
Terraszomon, kertem fedélzetén,
Kutyám meg én:
az egész nap egyetlen költemény

Szabó Lőrinc

Bp. 1949. IV. 24.

A X. számon közölt egyszerű nyugtát a hozzá csatolt, s a Radnai Béláné síremlékéhez készített, eddig ismeretlen vázlatok teszik különösen érdekessé. Az oszlopra támaszkodó nőalak témáját variáló három vázlat mellett a negyedik arról tanúskodik, hogy Medgyessy egy 1934-ben készült, s a Kerepesi valamint a debreceni köztemetőben is felállított síremlék domborművét is felvonnaltatta a tervezés fázisában, alternatívaként.²⁴ (49-52. kép)

X.

Medgyessy Ferenc nyugtája, mellékelve a Radnai-síremlékhez készített négy vázlat.

Elismervény

2,000 = azaz Kettőezer forint, mely összeget Dr. Radnai Bélától a megrendelt síremlék ára előlegének folytatása képen átvettem

Bpest 949 IX/14

Medgyessy Ferenc

A XI. sorszám alatt közölt Radnai levél Szabó Lőrinc hagyatékában maradt fenn.²⁵

XI.

Dr. Radnai Béla levele Szabó Lőrinchez.

Kedves Lőrinc! Nagyon örültem lapodnak, melyből látom, hogy a nyarat, ha sok munkában is, de mégis a Balaton mellett töltötted változatos környezetben. Talán ez is hozzájárult nagyszerű teljesítményedhez. Csodálatos energiádat csak bámulni tudom, minden évben kijön a kezed alól valami különleges érdekes dolog és remélem hogy közben eredeti verseid is szaporodnak. Utólag majd meg fogjuk állapítani, hogy milyen termékenyek voltak ezek az éveid.

Az én nyaram megint elfolyt az adóvizsgálatok és a köszvény között, terméketlenül és unalmasan. Még Hévízre sem tudtam lemenni, ami pedig biztosan jót tett volna. Eljárom a Gellérthez fürdőzgetni, de sokat nem segített, mert jelenleg is fáj a lábam és borogatásokban alszom. Gyorsírásommal is csak fél kedvvel foglalkozom. De azért ki fogok hozni egy újabb kis füzetet.

Közben a gyűjtemény legjobb darabjait is leltározták, de egyelőre nálam maradnak. Kiállításokon mostanában az én művészeim nem nagyon kapósak.

Ha hazaérkezel, légy szíves üzend meg. Melegen üdvözöl

Dr. R. Béla

50 IX 17

Weöres Sándor egy napon keletkezett három, kézirat, rajzos lapját, melyek publikálatlan vers-törödékeket tartalmaznak, a XII. szám alatt közöljük. Az első lap címettje, Erzsébet asszony a gyűjtő harmadik felesége, Németh Erzsébet, akivel 1950-ben kötött házasságot Radnai Béla. (54-56. kép)

XII.

Weöres Sándor verses-rajzos jegyzetei egy Radnaiéknál eltöltött teázás emlékére (három lap).

1. Teázás Radnai Béláéknál
Weöres Sanyi.
Bp. 1958. aug. 12.
2. Erzsébet asszonynak virág helyett
átnyújtom ez interieur-részletet.
Weöres Sanyi
Bp. 1958. aug. 12.

3. A csillagok függőlegesen megállnak
a tájba dőfött dárdák
mit sem felelnek a halálnak
mely alattuk uralkodik.

A sötétség peremén
megáll a vándor
elolvadva hegyekben
a végső folyón túl –

Egy asztal, hét szék:
a társas emberi jelenlét.

Radnai Béla Bátyámnak
emlékül

Bpest, 1958. aug. 12.

Weöres Sanyi

Oltványi Imre XIII. szám alatt közölt levele a Radnai gyűjteményből rendezett keszthelyi Egy-kiállítás katalógusának megküldését nyugtázza.²⁶

XIII.

Oltványi Imre levelezőlapja dr. Radnai Bélához, Budapestre.

Bp. 58. X. 17.

Kedves Barátom, – köszönöm kedves és jóleső figyelmedet. Élvezettel lapozgattam a kis füzetet s képzeletben elgyönyörködtem az eredetiekben. Azt hiszem, hogy Egry Jóska azok közé a ritka művészek közé tartozik, akik egypár évtized alatt bevonulnak az európai nagyok közé. Örülök, hogy az elsők közé tartoztunk, akik hittünk benne.

Hódoló kézcsók, – téged szívélyes barátsággal

üdvözöl

Oltványi Imre

Szőnyi István levelében a Modern Magyar Grafika című kiállítás katalógusát említi, melyet Radnai gyűjteményének 83 darabjából Horváth Béla rendezett 1959-ben.²⁷

XIV.

Szőnyi István levele dr. Radnai Bélának, Budapestre.

Kedves Béla, a szépen kiállított katalógust nagyon köszönöm. Ha talán én nem is egészen jól szerepelek benne, de annál jobban jön ki Elekfy Jenő; nagyon tetszik az aquarellje. Szép még Nagy István és Mednyánszky feje is és az egész katalógusnak van valami komoly íze.

Most jöttünk meg Rómából, ahol tíz hétig voltunk a lányunkéknál. Jól éreztük magunkat, csak az a baj, hogy idehaza a leggorombább hideget találtuk. Abban reménykedtünk, hogy itt már a kora tavasz könnyű szellői fognak várni s ehelyett dermesztő hideg telet kaptunk.

Még egyszer köszönve szíves figyelmedet,

kézcsókom jelentve
szeretettel köszönt

Szőnyi István

Zebegény, Bartóki u. 7.

Zebegény, 1960. február 6.

A hagyatékban fennmaradt utolsó levél szerzője László Gyula. Hosszú és elragadtatott hangú írásban méltatja a gyűjteményt, a házigazdát és köszöni a szíves vendéglátást. A levél Medgyessyre vonatkozó, idézett része úgy tűnik, magyarázatot ad arra, miért nem „tud” az irodalom Medgyessy turpisságáról. A levél kelte után néhány hónappal, 1962. november 1-én Radnai Béla meghalt. A kért segítséget László Gyula már nem kaphatta meg.

XV.

László Gyula Radnai Bélához írott levelének részlete. Budapesten, 1962. április 12-én.

Kedves Béla Bátyám!

Nagyon hálás volnék neked, hogyha alkalomadtán feljegyeznéd Medgyessy Ferencről való emlékeidet. Irok egy nagy monográfiát s nem vagyok kevély, hogy azt hihetném, elegendő lenne, ha csak azt írom meg, amit én látok benne. Éppen ezért, már régóta gyűjtöm kortársainak, barátainak emlékezését, hogy minél többszínű, minél gazdagabb legyen az amit művein kívül az utókorra hagyhatunk róla. Hiszen még így is belemosódtát a testetlenbe élő alakja, hiszen ha minden szavát feljegyeztük volna, akkor sem tudnók visszavarázsolni őt, a feledhetetlen embert; művészt és barátot. –Ugy-e nem nagy teher számodra kérésem? Tudom – s említetted Magad is – hogy sokat beszélt neked a művészetről, egy-egy kép vagy szobor előtt állva, s hogy sokminden megvilágosodott benned szavai nyomán. Kiséreljed meg visszaidézni ezeket az időket. Nem magamnak kérem, hanem általam a magyar művészettörténetnek. Persze vannak dolgok, amelyek leírását tiltja szemérmességünk. Ezt úgy fogalmaznám, hogy leírását nem, csak közlését. Megbízhatóságban, hogy jegyzeteidből csak a közölhetőek kerülnek nyomdafesték alá.

maradtam őszinte tisztelettel és Kedves
Feleségednek ismeretlenül is kézcsókkal
László Gyula

Budapesten, 1962. április 12-én

JEGYZETEK

1. Dr. Radnai Béla szakmai működéséről, rendszeralkotó tevékenységéről a legalapvetőbb forrás Az Egységes Magyar Gyorsírás Könyvtára 135. füzet: Dr. Radnai Béla munkássága. (Szerkesztette dr. Traeger Ernő és Dr. Galamb Ödön) Bp., 1937. Az ünnepi szám tanulmányokat és – 1937-ig bezárólag – teljes Radnai-bibliográfiát tartalmaz.

2. Közvetett útra is akad példa. Nagy István Havas tájkép című pasztellje (1930. k., 70x83 cm, lelt.sz.: 68.142) pl. ajándékképpen került az orvos-műgyűjtő dr. Tompa Kálmánhoz, akitnek gyűjteménye életjáradék fejében ment át a pécsi Janus Pannonius Múzeum birtokába.

3. E sorok írójának munkája, aki e helyt is köszönetet mond dr. Radnai Bélánénak a kivételes szakmai élményt nyújtó lehetőségért.

4. A képek, szobrok, szönyvek nagy része ma is a Radnai Béla életében volt elrendezést követi, s e milió részét képezik a gyűjtő által tervezett, jelenleg is használt bútorok sőt evőeszközök is.

5. Autográf Radnai levél sem az MTA MKI, sem a Nemzeti Galéria adattárából nem bukkant elő, s a gyűjtővel baráti viszonyba került művészek – Bernáth Aurél, Borsos Miklós – rendszerezett levélhagyatékában sem voltak ilyenek feltalálhatók. Mindössze a MTKA Kézírártára orzi egy Szabó Lőrinczhez írott levelét.

6. A Gresham-körről a Művészettörténeti Dokumentációs Központ által szervezett „kikérdés” dokumentumai a körön kívül álló, de értékpreferenciáit híven képviselő, nagy tekintélyű, meghatározó ízlésű gyűjtőként említik Radnait: M.D.K.–C–I–10/2372; M.D.D.–C–I–10/2374 (Fruchter Lajos); M.D.K.–C–II.–483/1 (Elekfy Jenő); M.D.K.–C–II–483/2

(Szilágyi Sándor); M.D.K.–C–II.484/6 (Pátzay Pál); továbbá: M.D.K.–C–I.12/1818 (Charles Geo: Egy francia költő jegyzetei a magyar művészetről). Az MTA Művészettörténeti Intézete fotótárában őrzött, – sajnos publikálhatatlan – tabló-fényképen viszont a Gresham-kör tagjai közt ott találjuk Radnai Bélát. M.K.Cs.–I./152/581.

7. Dr. Radnai Béláné Németh Erzsébet szíves közlése.

8. Dr. Radnai Béla műgyűjtő beszél a grafika-gyűjtésről a két világháború között. Lejegyezte Somogyi Árpád, 1951. III. 14-én. MDK–C–II–30.

..., „Én a 20-as években kezdtem gyűjteni és éppen a műgyűjtésnek ez az elhanyagolt területe ragadott meg. A gyűjteményem szinte nagyrészt a grafikai műfaj anyagát öleli fel (–a falakon viszont ma is száznál több festmény lóg, s a szobák és a kert tele szobrokkal– V.Gy.) és úgy gondolom, a legnagyobb ilyen tárgyú gyűjtemény magánkézen.

Mikor gyűjteni kezdtem, nem az a határozott cél vezényelt, hogy én gyűjtő akarok lenni. Szerettem a műtárgyakat és ez vezetett rá arra, hogy minél többet megszerezsek magamnak. Magától jött az a körülmény, hogy gyűjtő lettem. Teljesen tájékozatlan voltam a művészetben, tárlatokra sem jártam el, amikor az első darabokat megszereztem. Az sem alakult ki bennem akkor még, hogy a művészet melyik korszakából származó műtárgyak érdekelnek legjobban.

Az első képek, amelyeket megvásároltam, kizárólag lakás díszítést céloztak. Ezeket műkereskedésekben vásároltam, amiről később még fogok szólni. Előre kell bocsátani azonban,

hogy ezektől a képektől, amint bizonyos tájékozódást nyertem a művészetben, igyekeztem azonnal megszabadulni.

Az első kép, amelyet már gyűjtői szándékkal vettem meg, a modern művészet kereteibe illik. Egy Szőnyi István akvarell volt, amelyre egy kiállításon figyeltem fel. Megtetszett és megvettem magamnak.

Amikor ezt az akvarellt megvettem, azt sem tudtam, ki az a Szőnyi István, és nevét sohasem hallottam. Egy Egy képet is így vettem meg. Az ő neve is ismeretlen volt előttem. A Tamás Galériában volt kiállítva ez a kép. Műveket kezdtem gyűjteni és nem neveket. Elég tájékozatlanul botorkáltam akkor még a tárlaton felsorakoztatott művészek között, de sikerült kiválasztani az összes művek közül az igazi értéket. Később egy rajztanár ismerősöm, Reiter Gusztáv beajánlott Szőnyihez. Rajzait nézegettem. Kiválasztottam három tusrajzot és megvettem. Ez vetette meg alapját gyűjteményemnek...

... Rájöttem a gyűjtés technikájára is. Altalában két kör volt, egy tágabb, amelybe beletartozott a sok többi mellett Egy, Derkovits, Szőnyi, Nagy István, Koszta, Bernáth Aurél, Czóbel; a másik egy kisebb és szűkebb: Barcsay, Hincz és társai. A műgyűjtők érdeklődése megoszlott e két kör iránt. Én a magam részéről párhuzamosan érdeklődtem és egyaránt értékeltem mind a kettőt. Egy-egy képet kiválasztottam, vagy grafikát és beillesztettem gyűjteményembe. Később az Egy és Derkovits vonal fejlődött ki bennem, tisztába lettem a differenciákkal és az értékekkel."

9. Lásd a 8. sz. jegyzetét!

10. A Radnai-féle grafikai kollekció rangját jelzi, hogy a Gombosi György válogatta Új magyar rajzművészet 1945-ben megjelent első kötetébe, hét, a tervezett második kötetébe tizenhárom lap került a gyűjteményből: Új magyar rajzművészet Rippl-Rónaitól Vajdáig. Emlékezés Gombosi György művészettörténetére. A Magyar Nemzeti Galéria kiállítási katalógusa. 1984. (Majoros Valéria és Éri Gyöngyi.) – A gyűjtemény 83 lapjából 1959-ben önálló kiállítás is készült, melyet az ország több múzeumában is bemutatnak: Modern Magyar Grafika. Kiállítási katalógus. 1959. (Szerkesztette és rendezte Horváth Béla).

11. Talán ez, talán a háborús viszonyok az oka, hogy elhárította a Kállai Ernő közvetítette ajánlatot a munkaszolgálatot teljesítő Bán Béla rajzainak vásárlására, amint Kállai Bán Bélánéhoz intézett leveleiből kiderül.

„Kedves Lívia, a fene azt a Radnait, hogy nem vett. Fogadni mertem volna az ellenkezőjét. No nem baj, lesz ez még másképp is. ...” A két levelet teljes terjedelemben közli Pataki Gábor és György Péter: Dokumentumok Bán Béla hagyatékából. *Ars Hungarica* 1984/2., 284.

12. A hagyatékában található, 1958. márc. 12-én kelt önéletrajzának kéziratában Radnai Béla említést tesz Szinyei társasági tagságáról. Utóbb ezt, a gyűjtői tevékenységre vonatkozó részt kihúzta a fogalmazványból: „Az 1930-as években kezdtem meg tankönyveim jövedelméből a képzőművészeti alkotások gyűjtését. Főleg hazai, nagyrészt ma is élő művészek ké-

peit és szobrai gyűjtöttem. Ilyen irányú tevékenységem elismerésül a Szinyei Merse Társaság tagjának választott. Gyűjteményemet jelenleg mint nemzeti érdekű gyűjteményt védetté nyilvánították. A gyűjtemény egyes darabjai sűrűn szerepelnek nagyobb hazai és nemzetközi kiállításokon.”

13. A hetvenéves Petrovics Elek. *Magyar Nemzet*, 1943. aug. 13. Idézi Sümegi György az Oltványi emlékkötet utószavában. Oltványi Imre: *Művészeti krónika*. Budapest, 1991. (Szerkesztette: Sümegi György) 222.

14. Az intenzív gyarapodás 1944-gyel zárult. Addig a tankönyvkiadás jövedelméből történtek a vásárlások, később a képeladásokból finanszírozták Radnaiék a könyvkiadást. Az egyik első „áldozat” Derkovits Hajókovácsa (1934., v., o., 111x83 cm. Magyar Nemzeti Galéria, ltsz.: 58.170 T) volt.

15. A barátságok alakulásában az is szerepet játszott, hogy Oltványi Imre, Cseh-Szombathy László és Szabó Lőrinc már az egyetemen összekerültek. Szabó Lőrinc: *Bírákhoz és barátokhoz* (Napló és védőbeszéd 1945-ből) Budapest, 1990. 52.

16. Moglehetősen sok az érdemi információt nem hordozó, pusztán a baráti kapcsolat tényét dokumentáló obligát üdvözlés, ezek közlésétől eltekintünk.

17. Szabó Lőrinc üdvözlő lapja dr. Radnai Bélának Balatonszárszóról. 1953. szeptember (...) Radnai-hagyaték.

18. Radnai Béláné Olasz Jolán bensőséges barátságáról tanúskodó levelei Szabó Lőrincnek és feleségének (programvezetések, ebédmeghívások, beszámolók) az MTAK Kéziratárában. Ms 4703/259-262, Ms 4685/242.

19. A legnagyobb díszítai L. Kovácsnai Viktória Borsos Miklós monográfiájában (Budapest, 1989.) reprodukálva (34. kép) *Oeuvre-katalógus*: 123. sz. és 169. sz.

20. Ungvári Lajos szobrász (1902–1984) a budapesti Kossuth szobor mellékalakjainak készítője.

21. Visnyovszky Lajos szobrász és éremművész (1890–1945).

22. Szabó Iván szobrászművész szíves felvilágosítása.

23. Az interjú gépiratos lejegyzése: MTAK Kéziratár, Ms 4697/23. A rögtönzésre vonatkozó részlet:

„Hirtelen támadt ötleteit többször rögzítette le társalgás közben egy heverő papírlapra. Egyszer kint ültünk Cibalom utcai otthonom teraszán és beszélgettünk. Lábamnál feküdt pulikutyám. Egyszer csak Lőrinc előveszi ceruzáját s az asztalon heverő táblacsokoládé fedő papírjára felírja a következő 3 sort: ...”

A lejegyzés alapján közreadta Kabdebó Lóránt: *Az összegzés ideje*. Szabó Lőrinc 1945–1957. Budapest, 1980. 213.

24. László Gyula: *Medgyessy Ferenc*. Budapest, 1968., 22. kép.

25. MTAK Kéziratár: Ms 4685/239.

26. A Balaton. Egy József festményei. Keszthely, 1958. Balatoni Múzeum. (Szerkesztette és a kiállítást rendezte: Horváth Béla)

27. Lásd a 10. sz. jegyzetét!

40. Dr. Radnai Béla (amatőr felvétel)

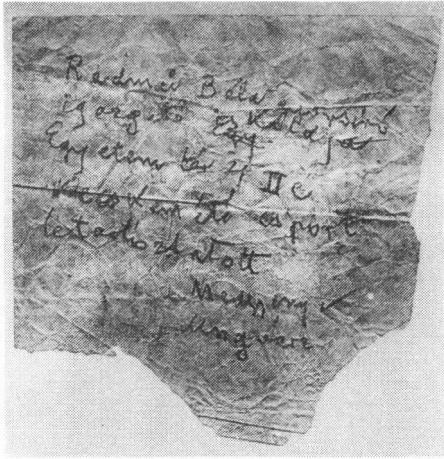
41. Bernáthné dr. Pártos Alice, Petrovics Elek, Radnainé Olasz Jolán és Bernáth Aurél rózsadombi séta közben. (Dr. Radnai Béla felvétele az 1930-as években.)

42. Egry József (Dr. Radnai Béla felvétele)

43. Egry József (Dr. Radnai Béla felvétele)

44. Medgyessy Ferenc levele 1945-ből

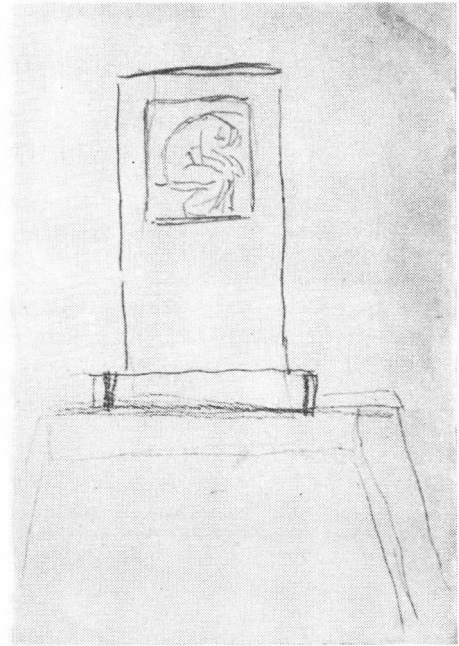

45. Medgyessy Ferenc levelének hátoldala

46. Medgyessy Ferenc: Síremlék-vázlat 1949-ből III.

47. Medgyessy Ferenc: Radnainé síremlék-vázlat 1949-ből I.

48. Medgyessy Ferenc: Radnainé síremlék-
vázlat 1949-ből IV.

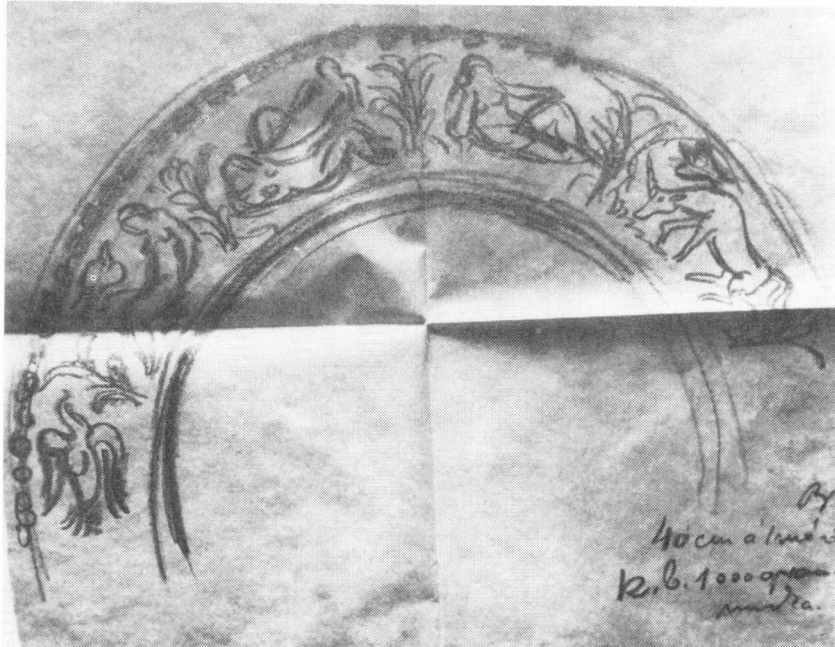

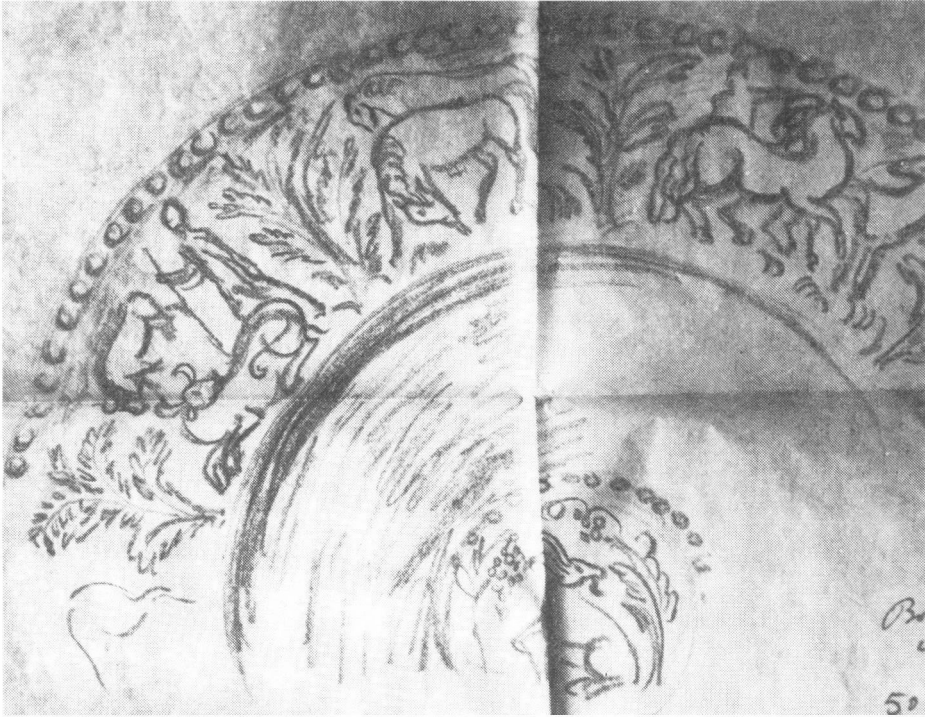
49. Medgyessy Ferenc: Radnainé síremlék-
vázlat 1949-ből II.

50. Borsos Miklós: Ezüst díztál terv, 1942.
(A VI. sz. levél melléklete)

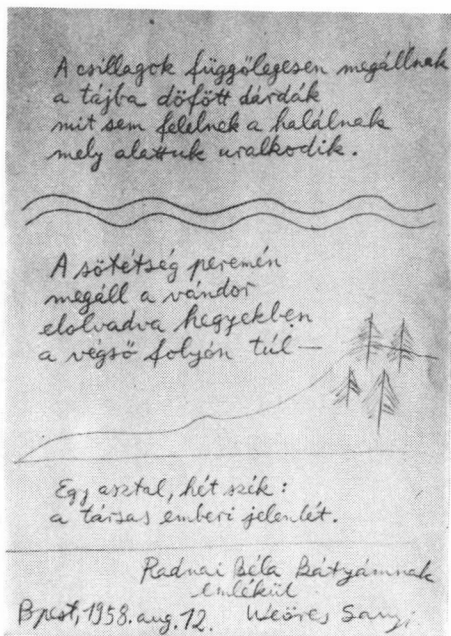
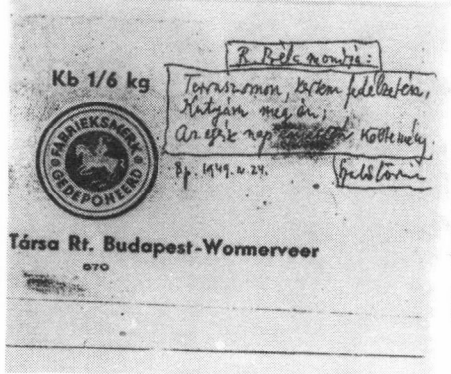
51. Borsos Miklós: Aktos ezüst díztál terv, 1942.
(A domborított tál 1944-ben készült el)

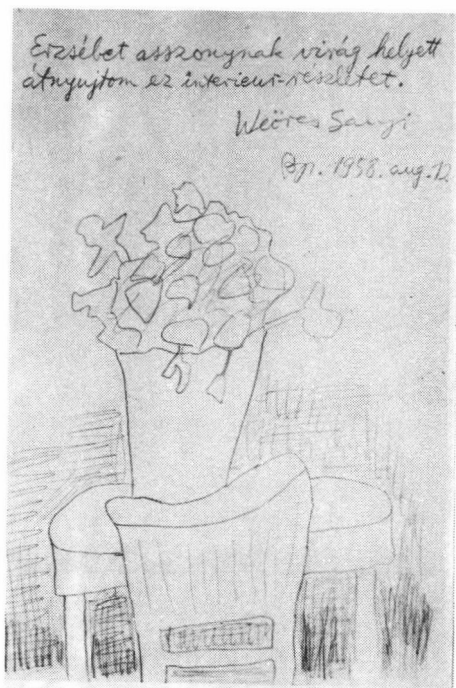
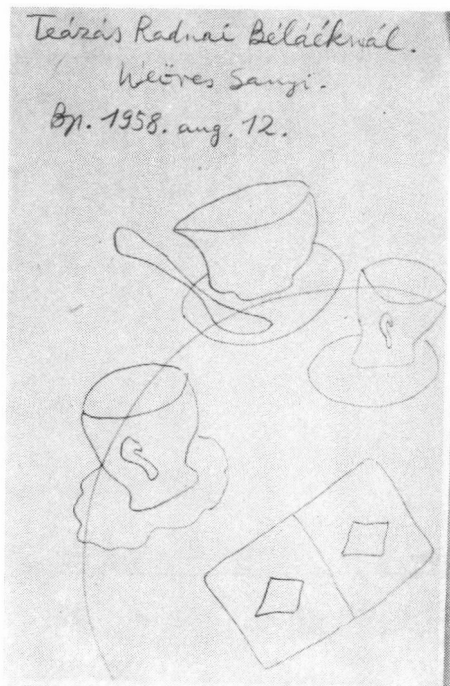

52. Borsos Miklós: Pásztorjelenetes ezüst dísztál terv, 1942.

53. Szabó Lőrinc rögtönzése 1949-ből

54-56. Weöres Sándor rajzos emléklapja 1958-ból.

Beitrag zum Porträt des Kunstsammlers Dr. Béla Radnai
(Herausgegeben von György Várkonyi)

Der Name von Dr. Béla Radnai (1891–1962) ist in der ungarischen Kulturgeschichte vor allem wegen seiner Tätigkeit als Schulgründer, als Reformers der Stenographie, als Erfinder der im Jahre 1927 eingeführten ungarischen Einheitskurzschrift, des „System Radnai“, bekannt. Für die Kunstgeschichtsschreibung ist jedoch die Person des Kunstsammlers und Mäzens Radnai wichtig, der während eines knappen Jahrzehntes (praktisch von 1934 bis 1944) eine der bedeutendsten Sammlungen der ungarischen zeitgenössischen Kunst zwischen den beiden Weltkriegen angelegt hat. In der Literatur und der Erinnerung der Zeitgenossen gilt er traditionell als Sammler der Post-Frauenbacher (ung. Nagybánya) Schule, des Gresham-Kreises, obwohl sein Interesse als Sammler viel umfassender war und er auch nicht zu den regelmäßigen Besuchern des Stammtisches von Gresham gehörte. Die achtungebietenden Überreste seiner Sammlung – in Verwahrung der Witwe – bilden auch heute noch ein kohärentes und in jeder Hinsicht repräsentatives Ganzes. Der ehemalige, vollständige Bestand der Sammlung kann mit Hilfe der genauen Registratur der Verkäufe beinahe lückenlos rekonstruiert werden. Der Charakter der Sammlung war demnach – neben der traditionellen Post-Frauenbacher Wertorientierung (den wichtigsten Werken von József Egrý, István Szőnyi, Aurél Bernáth) – entscheidend durch die Kunst von Gyula Derkovits, István Nagy, Jenő Barcsay, János Kmetty und Ferenc Medgyessy geprägt. Radnai hatte eine besondere Vorliebe für die Graphik, seine ungarische Zeichensammlung dürfte in der gegebenen Zeit neben der von Rudolf Bedő die größte Kollektion dieser Art gewesen sein. Das Material an Graphiken zeugt davon, daß der Sammler Béla Radnai einen tatsächlich weiten Horizont und ein besonderes Fingerspitzengefühl hatte. Er nahm die durch diese Gattung gebotene Chance wahr, um die Nachteile daraus, daß er verhältnismäßig spät mit dem Sammeln anfang, wettzumachen. Es war ihm nicht mehr möglich, bedeutende Gemälde von Rippl-Rónai, Lajos Gulácsy, Károly Kernstok, József Nemes Lampérth zu erwerben, dafür sammelte er ihre graphischen Blätter, und zwar in der Größenordnung von Hunderten. Seine Rezeptionsfähigkeit war jedoch begrenzt. Die radikalen avantgardistischen Bestrebungen, die nonfigurativen Künstler interessierten ihn nicht. Das von uns jetzt publizierte sporadische Dokumentarmaterial aus seinem Nachlaß zeugt ebenfalls davon, daß sich die Grenzen des Geschmacks von Béla Radnai, der Doktor der Philosophie war, durch Gresham, den KUT und – in literarischer Beziehung – durch die hervorragendsten Vertreter der zweiten und dritten Generation der Zeitschrift Nyugat markieren läßt. Sein Freundeskreis kann aufgrund der Memoiren und der an ihn geschriebenen Briefe gut rekonstruiert werden, dazu gehörten vor allem die ähnlichen Neigungen nachgehenden Sammler, Imre Oltványi und László Cseh-Szombathy, und von den Künstlern in erster Linie Medgyessy, Szőnyi, Jenő Elekfy, Bernáth, Barcsay, Miklós Borsos sowie Béni Ferenczy. Später, in der unter dem Aspekt der Sammeltätigkeit schon inaktiven Nachkriegszeit, waren hauptsächlich Dichter und Schriftsteller wie Lőrinc Szabó, László Németh, Gyula Illyés sowie Sándor Weöres und Amy Károlyi die Hauptfiguren des „geselligen menschlichen Beisammenseins“, der Zusammenkünfte in der Radnai-Villa, die im Zeichen des Genusses von Werken und Gedanken standen. Die gegenwärtige Auswahl, deren einzelne Dokumente nicht nur für die Kunstgeschichtsschreibung, sondern auch für die Literaturgeschichte einen gewissen Quellenwert haben dürfte, liefert interessante Angaben über die Figuren und die Atmosphäre dieses „Salons“, dem Sammler, Künstler und Literaten angehörten und der unter den rauen Umständen der 50er Jahre des 20. Jahrhunderts eine besondere Insel des Friedens und des Geistes darstellte.

